

**ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНОЛОГІЇ**

КРИМІНОЛОГІЯ

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

для підготовки фахівців за ступенем вищої освіти «бакалавр»

за спеціальністю 081 «Право»

галузі знань 08 «Право»

**Київ
2017 рік**

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Залялова Ірина Миколаївна, доцент кафедри кримінального права, процесу та кримінології Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук.

Міщенко Марина Олексіївна, старший викладач кафедри кримінального права, процесу та кримінології Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук

Обговорено та схвалено вченою радою ІКВС

30 серпня 2017 року, протокол № 6

ВСТУП

Програму навчальної дисципліни “Кримінологія” розроблено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр спеціальності 081 “Право”.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є злочинність, причини та умови, що її обумовлюють; особа злочинця, заходи запобігання злочинності.

Міждисциплінарні зв'язки: теорія держави і права, конституційне право, кримінальний процес, кримінальне право, кримінально-виконавче право, пенітенціарна кримінологія та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Загальні положення кримінології.
2. Кримінологічна характеристика окремих явищ злочинності.
3. Кримінологічна характеристика окремих видів злочинності.
4. Кримінологічна характеристика окремих видів злочинності.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Кримінологія” є формування науково обґрунтованих уявлень про сучасний стан злочинності в Україні та у світі в цілому, про тенденції і фактори, що її обумовлюють, про особистість злочинця, а також про систему заходів боротьби зі злочинністю і окремими її видами; прищеплення навичок самостійного комплексного аналізу кримінальної ситуації, організації і безпосередньої реалізації заходів профілактики злочинів на локальному рівні (село, селище міського типу, місто без районного поділу, сільський район, район у складі міста).

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Кримінологія” є забезпечення ознайомлення з новітніми науковими та практичними досягненнями у сфері боротьби зі злочинністю і окремими її видами; вироблення навичок та вмінь комплексного аналізу локальної кримінальної ситуації, прогнозування та програмування боротьби з окремими видами злочинів, у тому числі й із організованою злочинністю.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати :

- фактори, які обумовлюють існування злочинності в суспільстві, причинно-наслідкові комплекси, які породжують окремі види, групи злочинів та конкретні злочини;
- кримінологічну характеристику злочинів;
- методику проведення кримінологічних досліджень;
- комплекс загальносуспільних заходів попередження злочинності і ряд спеціально-кримінологічних способів і заходів профілактики по їх виконанню;

вміти :

- аналізувати кримінологічну характеристику злочинності в окремому регіоні;
- виявляти причини і умови, які сприяють здійсненню конкретного злочину;
- організувати і проводити кримінологічні дослідження на' окремому об'єкті, території;
- розробляти і реалізовувати різноманітні заходи по попередженню злочинів.

На вивчення навчальної дисципліни заплановано 120 годин, 4 кредити ECTS.

Мова навчання: українська мова.

Консультативну допомогу здобувачі вищої освіти можуть отримати у науково-педагогічних працівників кафедри кримінального права, процесу та кримінології, які безпосередньо проводять заняття або звернувшись з письмовим запитом на електронну пошту за адресою mishchenko_m@ukr.net.

2. Структура навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні положення кримінології.

Тема 1. Поняття, предмет, методи та система кримінології. Історія розвитку науки та сучасний стан

Поняття кримінології як соціально-правової науки, її предмет: злочинність, причини та умови, що її обумовлюють, особа злочинця, засоби запобігання злочинності. Завдання та функції кримінології. Теоретичне та практичне значення науки кримінології.

Методологія кримінології. Загальнонаукові методи пізнання (логічний, висування гіпотез, експерименту, експертних оцінок та ін.). Приватнонаукові методи пізнання (соціологічні, математичні, статистичні, педагогічні, психологічні та ін.).

Місце кримінології в системі наук. Зв'язок кримінології з філософією, соціологією, економікою, демографією, психологією, педагогікою, статистикою, наукою управління. Кримінологія та правові науки: взаємозв'язок кримінології з кримінальним, кримінально-процесуальним, кримінально-виконавчим, адміністративним правом. Зв'язок кримінології з іншими правовими науками та дисциплінами, які вивчаються в навчальних закладах юридичного профілю.

Система кримінології як науки і навчальної дисципліни. Загальна та Особлива частини кримінології.

Зародження кримінологічної думки. Примітивні та теологічні погляди на злочинність, злочинця і причини, які обумовлюють порушення певних норм поведінки (Ф. Аквінський, Мартін Лютер).

Виникнення кримінології як науки. Кримінологічні погляди соціалістів-утопістів XVI—XVII століть (Т. Мор, Кампанелла, Ж. Мольєр), філософів-просвітителів XVII-XVIII століть (Ч. Беккарія, Жан-Жак Руссо, Ш. Монтеск'є, Вольтер).

Класичний напрям (школа) кримінології. Інтелект і свідомість людини - основа, фундамент, на якому ґрунтується пояснення її індивідуальної та суспільної поведінки (Ч. Беккарія, Ієремія Бентам, А. Фейєрбах, М. Таганцев, О. Кістяківський, Н. Сергєєвський).

Антропологічний напрям (школа) кримінології. Злочинність є не що інше, як природний біологічний феномен, а конкретний злочинець - це злочинний генотип (Ч. Ломброзо, Р. Гарофалло, М. Неклюдов, А. Лихачев, П. Тарнавська, В. Чиж).

Соціологічний напрям (школа) кримінології. Залежність злочинності й соціального середовища. Злочинцем не народжуються, ним стають під впливом негативного середовища (Ж. Кетле, Г. Тард, А. Геррі).

Стан та розвиток кримінології в 20-30-ті роки XX ст. Перші кримінологічні кабінети з вивчення злочинності і злочинця (М. М. Гернет, А. А. Жижилєнко, М. Н. Ісаєв, С. В. Познишев, М. М. Полянський, Є. П. Френкель, Н. П. Паше-Озерський, М. А. Чельцов-Бєбутов та ін.).

Розвиток кримінології в 60-ті роки та її сучасне становище. 1963 р.- створення Всесоюзного інституту з проблем вивчення причин і розробці заходів попередження злочинності. Визначення поняття та загальних проблем злочинності (А.А. Герцензон, А.І. Долгова, І.І. Карпець, Н.Ф. Кузнецова). Особа злочинця (А.І. Алексєєв, Ю.М. Антонян, А.Ф. Зелінський). Віктимологічні проблеми злочинності (П.С. Дагель, Д.В. Рівман, Л.В. Франк). Концепція попередження злочинності та окремих її видів (І.А. Аванєсов, А.П. Закалюк, В.К. Звірбуль, А.Е. Жалінський).

Сучасний етап кримінології в Україні (В.В. Галіна, І.М. Даньшин, О.М. Джу́жа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, А.Н. Костенко, І.П. Лановенко, І.К. Туркевич та ін.).

Тема 2. Злочинність як соціальне явище.

Поняття злочинності. Основні ознаки злочинності: соціально-правове явище, історична обумовленість, мінливість, суспільна небезпечність, відносна масовість і регулярність, стійкість, самодетермінація.

Злочинність як статистична сукупність.

Кількісні та якісні характеристики злочинності. Стан, рівень злочинності (загальний і спеціальний коефіцієнти, коефіцієнт злочинної активності), структура, питома вага окремих

видів злочинності. Динаміка злочинності й фактори, що на неї впливають. Географія злочинності, обставини, які її обумовлюють. Злочинність і злочин, їх взаємозв'язок.

Поняття латентної злочинності, її види та методи оцінки.

Стан і тенденції злочинності на сучасному етапі розвитку суспільства. Професіоналізм, організованість, особлива зухвалість і жорстокість, застосування зброї і технічних засобів, ріст злочинності у сфері економіки, проти особистого майна громадян, злиття вітчизняної та закордонної злочинності. Соціальні наслідки злочинності.

Тема 3. Детермінація злочинності. Причини та умови окремого злочину.

Поняття причин та умов злочинності в кримінології. Філософське обґрунтування причинно-наслідкового зв'язку, закони його розвитку. Поняття кримінологічної детермінації. Протиріччя (суперечності) соціального, економічного, політичного, морального, управлінського характеру розвитку суспільства як джерела злочинності.

Класифікація причин та умов злочинності. Причини та умови, що властиві всій злочинності, її видам, окремому злочину. Об'єктивні й суб'єктивні, зовнішні та внутрішні, головні й другорядні, корінні та некорінні причини і умови злочинності. Недоліки в організації управління економікою, їх криміногенне значення. Недоліки в діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

Тенденції і перспективи злочинності на сучасному етапі розвитку Української державності.

Розділ 2. Кримінологічна характеристика окремих явищ злочинності

Тема 4. Кримінологічне вчення про особу злочинця. Девіантна поведінка особи.

Поняття особи злочинця, обсяг, межі та способи її вивчення в кримінології. Соціологічна та правова характеристика особи злочинця. Особа злочинця та суміжні поняття.

Основні ознаки кримінологічної характеристики особи злочинця: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціальні ролі й статуси, морально-психологічні властивості й особливості, ціннісні орієнтації. Сукупність ознак, що утворюють структуру особи злочинця.

Взаємодія соціального і біологічного в особі злочинця. Біологічні зачатки в особі і соціальне середовище як передумова розвитку її соціальних якостей.

Типологія і класифікація злочинців. Кримінологічна характеристика основних типів злочинців. Критерії класифікації злочинців та її значення для кримінологічної профілактики.

Поняття "девіантної поведінки". Девіантна поведінка як психологічна та соціальна проблема.

Тема 5. Кримінологічне вчення про жертву злочину. Проблеми віктимології та суїцидальної поведінки.

Поняття віктимології. Поняття віктимності та віктимізації. Жертва злочину, її «вина», відшкодування збитків. Зв'язок «злочинець-жертва» як відношення, ситуація, становище.

Поняття особи потерпілого та її кримінологічне значення. Жертва і потерпілий від злочину, класифікація потерпілих від злочину.

Поняття суїцидальної поведінки. Проблеми суїциду в Україні та інших державах. Механізм суїцидальної поведінки. Проблема суїциду в практичній діяльності кримінально-виконавчої служби. Суїцидальна поведінка осіб, що потрапили в поле зору працівників органів та установ виконання покарань.

Тема 6. Загальні проблеми попередження злочинності. Фонові явища

Поняття запобігання злочинності, профілактики, припинення, їх взаємовідношенн. Принципи запобігання: законність, демократизм, гуманізм, справедливість та науковість.

Рівні запобігання злочинності поділяють на загальносоціальний і спеціально-кримінологічний. Класифікація заходів запобігання за: соціальним рівнем діяльності; обсягом (масовістю) охоплення; територіальним масштабом; етапом впливу на об'єкт профілактики; спрямованістю, видом (змістом) впливу; суб'єктом розробки і застосування. Класифікація заходів профілактики злочинності за такими підставами: соціальним рівнем

попереджувальної діяльності; обсягом (масовістю охоплення); територією поширення; етапом впливу на об'єкт профілактики; спрямованістю, видом (змістом) впливу; суб'єктом розробки і застосування.

Суб'єкти профілактики злочинності (злочинів), до яких належать органи, установи, організації, підприємства, посадові особи й окремі громадяни, на яких покладено завдання та функції з виявлення, усунення, послаблення, нейтралізації причин та умов, що сприяють існуванню і поширенню злочинності в цілому, її окремих видів і конкретних злочинів, забезпечення ресоціалізації осіб, схильних до вчинення злочинів (рецидиву).

Поняття пияцтва, алкоголізму, наркоманії, наркотизму, токсикоманії, проституції, ігроманії, СНІДу. Соціальні і медичні аспекти названих «фонових явищ». Кримінально-правове оцінювання «фонових явищ».

Причини і умови виникнення та існування «фонових явищ» на сучасному етапі розвитку суспільства. Основні напрями запобігання фоновим явищам. Нормативні акти, які регламентують цю діяльність. Участь громадськості в профілактичній роботі щодо запобігання «фоновим» явищам.

Тема 7. Прогнозування та планування заходів боротьби зі злочинністю

Прогнозування як одна із функцій кримінології. Поняття кримінологічного прогнозування та кримінологічного прогнозу. Цілі, завдання та практичне знання кримінологічного прогнозування. Види кримінологічного прогнозування (довгострокове, середньострокове, поточне, цільове).

Методи кримінологічного прогнозування (екстраполяції, моделювання, експертних оцінок).

Поняття кримінологічного планування заходів боротьби із злочинністю. Цілі, завдання, види та методи кримінологічного планування. Структура кримінологічного плану. Комплексне планування боротьби зі злочинністю.

Розділ 3. Кримінологічна характеристика окремих видів злочинності.

Тема 8. Кримінологічна характеристика злочинів насильницької спрямованості

Поняття насильницьких злочинів. Насильницько-корисливі злочини. Стан, рівень, структура та динаміка насильницьких злочинів і окремих їхніх видів. Особливості насильницьких злочинів, учинених у співучасті. Характеристика осіб, які вчинили насильницькі злочини. Класифікація цієї категорії злочинів.

Причини та умови здійснення насильницьких злочинів. Зв'язок цих злочинів із сімейно-побутовими суперечками. Особливості криміногенних ситуацій, що сприяють вчиненню насильницьких злочинів. Недоліки в діяльності правоохоронних органів у запобіганні насильницької злочинності.

Основні напрями попередження насильницької злочинності. Роль органів внутрішніх справ та органів і установ виконання покарань у запобіганні насильницьких злочинів. Зміст та особливості профілактичної роботи у сфері сімейно-побутових взаємин, а також дозвілля громадян.

Тема 9. Кримінологічна характеристика злочинів ненасильницької спрямованості

Кримінологічна характеристика злочинів проти власності. Злочини проти власності корисливого та корисливо-насильницького характеру. Стан, рівень, структура, характер і динаміка крадіжок, грабежів, шахрайства, розбоїв, вимагань (рекет). Особливості характеристики цих злочинів у сучасних умовах (час, місце, предмет, спосіб, мотиви, групова злочинна поведінка). Характеристика осіб, які вчинюють злочини проти власності громадян, державної та колективної власності.

Причини та умови вчинення злочинів проти власності. Роль матеріального фактора у вчиненні цих злочинів. Особливості особи і поведінка потерпілих від цих злочинів. Недоліки в діяльності правоохоронних органів із попереджень цього виду злочинів.

Тема 10. Кримінологічна характеристика та запобігання рецидивним злочинам

Кримінологічне поняття рецидиву злочинів і рецидивної злочинності. Види рецидиву (загальний і спеціальний, одноразовий і багаторазовий, кримінологічний, пенітенціарний та

ін.). Основні показники рецидивної злочинності. Стан, рівень, структура, характер, динаміка. Особливості рецидиву окремих видів злочинів. Кримінологічна характеристика особи рецидивістів. Соціально-демографічні ознаки і морально-психологічні властивості. Класифікація рецидивістів. Спосіб життя і злочинна поведінка злісних рецидивістів.

Причини та умови рецидивної злочинності. Специфічні обставини, що обумовлюють рецидивну злочинність. Недоліки правоохоронної діяльності та рецидивна злочинність.

Основні напрями попередження рецидивної злочинності, роль органів внутрішніх справ та інших суб'єктів профілактики у боротьбі з рецидивною злочинністю. Заходи загальної профілактики рецидивної злочинності. Індивідуальна профілактика з особами, які раніше вчинювали злочини. Запобіжна роль адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Роль органів внутрішніх справ у запобіганні рецидивної злочинності.

Тема 11. *Кримінологічна характеристика та попередження організованої злочинності*

Поняття організованої злочинності. Співвідношення категорій «організована злочинність», «злочинна організація», «організована злочинна група». Структура організованої злочинності. Види організованої злочинності.

Кримінологічна характеристика організованої злочинності (стан, рівень, структура, динаміка, характер). Поняття корупції. Особливості кримінологічної характеристики особи співучасників злочину.

Причини та умови організованої злочинності.

Основні напрями попередження організованої злочинності. Нормативно-правова основа попередження організованої злочинності та корупції.

Розділ 4. *Кримінологічна характеристика окремих видів злочинності.*

Тема 12. *Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності неповнолітніх*

Поняття злочинності неповнолітніх, їхня кримінологічна характеристика (стан, рівень, структура, динаміка, характер, географія). Особливості злочинів, вчинених цією категорією осіб. Групова злочинність неповнолітніх. Неформальні молодіжні угруповання з антисуспільною спрямованістю. Кримінологічна характеристика особи неповнолітніх злочинців. Особливості мотивації злочинів неповнолітніх. Класифікація неповнолітніх злочинців. Злочинність неповнолітніх осіб із психічними аномаліями.

Причини та умови злочинності неповнолітніх. Несприятливі фактори сімейного, навчального та виробничого виховання. Криміногенні фактори побутового оточення та сфери дозвілля. Недоліки діяльності правоохоронних органів у запобіганні злочинності неповнолітніх.

Основні напрями попередження злочинності неповнолітніх. Система державних органів, громадських формувань, трудових колективів, що беруть участь у профілактиці злочинності серед неповнолітніх. Роль правоохоронних органів у попередженні злочинності неповнолітніх. Місце та роль кримінальної юстиції у справах неповнолітніх щодо забезпечення безпеки дітей: міжнародний досвід.

Тема 13. *Кримінологічна характеристика та запобігання жіночої злочинності*

Поняття жіночої злочинності. Ознаки, що характеризують жіночу злочинність. Особливості жіночої злочинності. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності (стан, рівень, структура, динаміка, характер).

Причини та умови жіночої злочинності. Біологічні особливості жінок.

Основні напрями запобігання жіночій злочинності. Кримінологічна профілактика жіночої злочинності. Відвернення і припинення злочинів, що вчиняються жінками.

Тема 14. *Кримінологічна характеристика та запобігання наркозлочинам*

Поняття злочинів, пов'язаних із наркоманією, їхня кримінологічна характеристика (стан, рівень, структура, динаміка, характер, географія). Особливості наркозлочинів. Типологія наркозлочинців. Причини та умови злочинів, пов'язаних із наркоманією. Класифікація чинників наркоманії і пов'язаною з нею злочинністю.

Загальносоціальне, спеціально-кримінологічне запобігання наркозлочинності. Заходи щодо запобігання наркоманії як соціально негативному явищу.

Роль правоохоронних органів у попередженні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Тема 15. *Кримінологічна характеристика та попередження професійної злочинності*

Поняття професійної злочинності. Види професійної злочинності. Ознаки, що характеризують професійну злочинність.

Кримінологічна характеристика професійної злочинності (стан, рівень, структура, динаміка, характер). Особливості кримінологічної характеристики професійного злочинця.

Причини та умови професійної злочинності.

Основні напрями попередження професійної злочинності. Нормативно-правова основа попередження професійної злочинності.